

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) โดยภาคการเกษตรของไทยเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เป็นรากฐานของการสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศและของโลก เมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตของภาคเกษตรในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 พบว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 3.94 ต่อปี และในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 - 11 อัตราการเติบโตของภาคเกษตรมีแนวโน้มชะลอตัวลงเรื่อยๆ จนกระทั่งในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 11 ภาคการเกษตรขยายตัวเพียงร้อยละ 0.10 ต่อปี เนื่องจากได้รับผลกระทบจากความแปรปรวนของ สภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติที่ค่อนข้างรุนแรง อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรยังคงมีบทบาทสำคัญกับการพัฒนาประเทศในหลายมิติ เนื่องจากการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์สามารถสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นมูลค่าสูงในแต่ละปี และเมื่อพิจารณาสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (ณ ราคาประจำปี) พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในแผนพัฒนา ฉบับที่ 11 มีสัดส่วนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 11.05 เพิ่มขึ้นจากแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 ซึ่งมีสัดส่วนเฉลี่ย ร้อยละ 8.98 ทั้งนี้ การพัฒนาภาคเกษตรในอนาคตต้องเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงจากความเปราะบางหรือความผันผวนของเศรษฐกิจโลกที่จะส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรของประเทศ รวมถึงกฎกติกาการค้าใหม่ของโลก การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ปัญหาภายในประเทศบางประการที่เป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศ แนวโน้มการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง และการพัฒนาในระดับภูมิภาคต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการเตรียมการเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) ยางพาราเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของประเทศเช่นเดียวกับข้าว ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง และอ้อย (สถาบันวิจัยยาง, 2557) พื้นที่ปลูกยางพาราส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่แรกเริ่มการปลูกยางพาราของประเทศ แต่ปัจจุบันได้มีการขยายพื้นที่ปลูกไปยังภาคต่าง ๆ ของประเทศ เช่น ภาคตะวันออกเฉียง ภาคเหนือ (องค์การสวนยาง, 2557)

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หมายถึง ยะลา ปัตตานี และนราธิวาสซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา โดยจังหวัดยะลา มีเนื้อที่ทั้งหมด 2,858,166 ไร่ พื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตร 1,723,173 ไร่ ในปีการเพาะปลูก2549/2550 พื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ยางพารา ผลไม้ ปาล์มน้ำมัน ซึ่งยางพารามีพื้นที่ปลูก 1,268,288 ไร่ (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดยะลา, 2551) และในปี 2560 มีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด 800,727 ไร่ และมีเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งหมด 52,178 คน (การยางแห่งประเทศไทย สาขาปัตตานี, 2560) ซึ่งจังหวัดปัตตานีถือว่ายางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับหนึ่งของจังหวัด พื้นที่เพาะปลูก 338,714 ไร่ ผลผลิตรวม 70,856 ตัน ครั้วเรือนที่ปลูกยางพารา 37,925 ครั้วเรือน คิดเป็นร้อยละ 31 ของครั้วเรือนเกษตรกรทั้งจังหวัด มีการปลูกมากเป็นเป็นอันดับที่ 12 ของภาคใต้ และมีผลเฉลี่ยต่อไร่มากที่สุดเป็นอันดับที่ 2 ในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดปัตตานี, ม.ป.ป.) และในปี 2560 มีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด 693,439 ไร่ และมีเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งหมด 53,037 คน (การยางแห่งประเทศไทย สาขาปัตตานี, 2560) และจังหวัดนราธิวาส ในปี 2560 มีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด 891,293 ไร่ และมีเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งหมด 70,574 คน (การยางแห่งประเทศไทย สาขาปัตตานี, 2560)

ราคายางที่เพิ่มขึ้นในอดีตและลดลงมาในปัจจุบัน เป็นผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ แต่ที่ทำให้ราคายางพาราเพิ่มขึ้นในอดีตเป็นเพราะความต้องการยางพาราของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากเศรษฐกิจขยายตัวและอุตสาหกรรมซึ่งใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศจีน ราคาน้ำมันดิบได้เพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้ยางเทียมหรือยางสังเคราะห์ซึ่งใช้ผลผลิตจากน้ำมันเป็นวัตถุดิบมีราคาสูงขึ้นตาม และปริมาณยางพาราที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการ แต่ในปัจจุบันปัจจัย 3 ประการนี้ผันแปรไปในทิศทางกลับกันคือ เศรษฐกิจถดถอย การค้าทางด้านอุตสาหกรรมซึ่งใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบก็ลดลง ราคาน้ำมันก็ลดลง และที่สำคัญประเทศไทยได้เพิ่มพื้นที่ปลูกยางพาราจาก 2 ล้านไร่ขึ้นเป็น 5 ล้านไร่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เองจึงทำยางพาราลดลง และมีแนวโน้มลดลงหรือไม่ก็คงที่อยู่ในระดับนี้ต่อไปตราบเท่าที่เศรษฐกิจโลกถดถอยและผลผลิตยางยังล้นตลาดดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (สามารถ มั่งสัง, 2559) หากสถานการณ์เศรษฐกิจโลกประสบภาวะถดถอยหรือตกต่ำจะส่งผลต่อสถานการณ์ราคายางพาราภายในประเทศให้ตกต่ำไปด้วย ในขณะที่ต้นทุนยางพารามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้รายได้ของเกษตรกรมีความผันผวน และได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยเฉพาะภาระหนี้สินที่ต้องชำระต่อฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีภาระหนี้สิน ซึ่งได้ก่อหนี้สินไว้ในช่วงที่ราคายางพาราอยู่ในเกณฑ์ดี เช่น ขยายพื้นที่ปลูกยาง ซื้อยานพาหนะปลูกบ้านใหม่หรือซ่อมแซมบ้าน เป็นต้น จากปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าว ทำให้เกษตรกรต้องการ

ให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือแก้ปัญหาของตลาดยางพารา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558, น. 1-2)

นอกจากนี้จากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดที่เกิดขึ้นอย่างยืดเยื้อและไม่มีแนวโน้มว่าจะสงบลงทำให้มีผลกระทบด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะเกษตรกรชาวสวนยางที่มีความเสี่ยงต่อการทำงานในพื้นที่ห่างไกลจากที่พัก และถูกลักลอบโค่นหรือทำลายสวนยางพารา อีกทั้งคนในพื้นที่สามจังหวัดประกอบอาชีพสวนยางเป็นอาชีพหลัก ดังนั้นเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจึงทำให้ส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจของทั้งสามจังหวัด อีกทั้งเกษตรกรมีการลดเวลากรีดยางพาราและบางรายมีการหยุดกรีดยางพารา ส่งผลทำให้ปริมาณยางพาราที่ผลิตลดน้อยลงเป็นอย่างมาก (ชูต้า แก้วละเอียด, 2551, น. 70)

การบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของยางพารานำมาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ทางอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราระหว่างปีที่ผ่านมา พ.ศ. 2551 - 2560 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ยางพาราตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันมีการบริหารจัดการโดยเน้นการพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เพื่อเป็นแบบให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรในการบริหารจัดการอาชีพชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ดีขึ้นโดยมีการพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพื่อให้อยู่ได้แบบยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ส่งผลทำให้การประกอบอาชีพกรีดยางพารามีจำนวนลดน้อยลงไปจากเดิมเป็นอย่างมากและส่งผลกระทบให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องลดวันกรีดยางน้อยลงทำให้ขาดรายได้ไปในส่วนนั้น เพื่อให้อาชีพเกษตรกรชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอาชีพที่มั่นคงยั่งยืน ดังนั้นการวิจัยถึงการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเป็นแนวทางในการปรับตัวรับสถานการณ์ราคายางพาราคต่ำของอาชีพเกษตรกรชาวสวนยางพาราให้มีอาชีพที่มั่นคง มีการลดต้นทุน และสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับตนเองและประเทศ อีกทั้งยังเป็นที่ต้องการของตลาดเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น

คำถามการวิจัย

1. สถานการณ์ทางอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางระหว่างปีที่ผ่านมา พ.ศ. 2551 - 2560 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอย่างไร
2. การปรับตัวของเกษตรกรในการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ทางอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางระหว่างปีที่ผ่านมาพ.ศ. 2551 - 2560 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรในการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ทางอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางระหว่างปีที่ผ่านมาพ.ศ. 2551 - 2560 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำไปวางแผนในการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. ทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้การบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของตลาด ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการพึ่งตนเองและมีรายได้เสริมต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการบริหารจัดการอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้สถานการณ์จากเอกสารโดยใช้เงื่อนไขผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของยางพารานำมาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ทางอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางระหว่างปีที่ผ่านมา 2551 - 2560 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการบริหารจัดการโดยนำวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ประกอบด้วยกระบวนการ P คือ การวางแผน D คือ การปฏิบัติตามแผน C คือ การตรวจสอบและสุดท้ายคือ A คือ การปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมใช้กับสถานการณ์ยางพาราตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันมีการเน้นพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เพื่อเป็นแบบให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางพาราให้ดีขึ้นโดยมีการพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพื่อให้อยู่ได้แบบยั่งยืน

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้อำนวยการการยางแห่งประเทศไทย ประธานเครือข่ายผู้นำเกษตรกรชาวสวนยางพารา และสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 175,789 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

เชิงปริมาณ ได้แก่ สมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 399 คน คำนวณโดยใช้สูตร Taro Yamane

เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้วิธีการแบบเฉพาะเจาะจง โดยสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ได้แก่

- ผู้อำนวยการการยางแห่งประเทศไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ 1 คน
- ประธานเครือข่ายผู้นำเกษตรกรชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ 1 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการทำงานวิจัยเล่มนี้ 2 ปี โดยเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2560 – เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2562

นิยามศัพท์ในการวิจัย

การบริหารจัดการอาชีพ หมายถึง การบริหารจัดการโดยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ประกอบด้วยกระบวนการ P คือ การวางแผน D คือ การปฏิบัติตามแผน C คือ การตรวจสอบ และสุดท้ายคือ A คือ การปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมใช้กับสถานการณ์ยางพาราตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันมีการเน้นพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพื่อเป็นแบบให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางให้ดีขึ้นโดยมีการพัฒนาอาชีพเดิม ได้แก่ การตลาด การลดต้นทุน การมีอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพื่อให้อยู่ได้แบบยั่งยืน

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่ประกอบอาชีพชาวสวนยางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ทางอาชีพ หมายถึง สภาพที่กำลังเป็นไปโดยมีเงื่อนไขผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้